

Dosmrtna zaporna kazen

Zoran Remic, Aleš Tibljaš

Povzetek:

Namen prispevka:

Avtorja želita s prispevkom obogatiti javno razpravo, ki se je razvila ob predlogu novega Kazenskega zakonika. V prispevku se osredotočata predvsem na predlog uvedbe dosmrtnega zapora in posledice tega skozi perspektivo neposrednih izvajalcev, katerih glasu razen redkih izjem v dosedanjih razpravah ni bilo slišati.

Metodologija:

V prispevku avtorja z zbiranjem komentarjev strokovnjakov s področja penologije, prava, psihologije, itd., analizirata potek javne razprave, ki ji dodajata varnostni vidik, kot pomembno področje izvrševanja zapornih kazni.

Ugotovitve:

Prispevek v tej fazi ne ponuja eksplicitnega odgovora za ali proti uvedbi dosmrtnega zapora. Predlagatelj sprememb zakona po mnenju avtorjev ne razmišlja dovolj o posledicah, ki bi jih sprejetje predloga povzročilo. Uvedba dosmrtna kazni trenutno ne bi bila smiselna zaradi nerazrešene prostorske stiske v zaporih, nezadostnega števila ustrezno usposobljenih kadrov, neustrezne tehnične opremljenosti in neizoblikovanega programa za obsojence, ki bi prestajali dosmrtno zaporno kazen.

Praktična uporabnost:

Namen prispevka je predstaviti problematiko dosmrtna zaporne kazni širši javnosti iz vidika penoloških delavcev, ki se vsakodnevno srečujejo z osebami, ki prestajajo zaporno kazen.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Avtorja opozarjata predlagatelja zakona, da je pred morebitno uvedbo dosmrtna zaporne kazni potrebno pripraviti ustrezne podlage za uspešno, strokovno in predvsem varno delo v zaporih. Temu zaenkrat pristojni ne posvečajo ustrezne pozornosti. Ugotovitve so namenjene predvsem Ministrstvu za pravosodje, Upravi za izvrševanje kazenskih sankcij, Inštitutu za kriminologijo in vsej strokovni javnosti, ki se je pripravljena vključiti v razpravo.

Ključne besede: dosmrtna zaporna kazen, varnost uslužbencev

1 UVOD

Danes je v zaporih več ljudi kot kadarkoli. V tem trenutku je za rešetkami več kot 9 milijonov Zemljanov. Z velikim številom zaprtih oseb se soočajo tudi Združene države Amerike. Ugotovitve ameriškega raziskovalnega centra Pew so pokazale, da je za zapahi vsak stoti polnoletni prebivalec, kar pomeni v številkah 2,3 milijona prebivalcev. Vse to je posledica strožje kaznovalne politike. Vzporedno s tem se večajo tudi stroški vzdrževanja in vse več držav z velikim številom obsojenih na prestajanju kazni zapora ugotavlja, da ne morejo več kriti stroškov.

V prenatrpanih slovenskih zaporih je trenutno 1.321 zaprtih oseb, v to število so všteti tudi priporniki, teh je 333. V zaporih je največ moških, teh je kar 1.268, žensk je trenutno 53. Povprečna kazen, ki jo trenutno prestajajo zaprte osebe, je v razponu do 10 let. Deset odstotkov

je takšnih ki prestajajo zaporno kazen, višjo od 10 let (http://www.novitednik.com/ne_prezrite.php?id=798).

Medtem, ko penologi, strokovnjaki za kazenske sankcije ugotavljamo, da zaostrovanje kazni ne deluje preventivno, da ne vpliva na stopnjo kriminalitete, da je resocializacija zaprtih vse težja in da se skoraj polovica zaprtih vrne, politika večkrat razmišlja drugače. Tako se je s spreminjanjem KZ začelo govoriti tudi o uvedbi dosmrtno ječe.

2 SPREMEMBA ZAKONODAJE

O spremembah kazenske zakonodaje se je v zadnjih letih veliko govorilo. Zakon o kazenskem postopku se je že dosti spremenil, kazenski zakonik, kjer so navedena kazniva dejanja in predpisane sankcije, pa je zakon, ki ga je potrebno spreminjati najmanj in s širokim soglasjem stroke in državljanov. V tem smislu je zelo podoben ustavi. Tudi v medijih je bilo v zadnji četrtini leta 2007 dosti govora o tem. Sprememba, ki je bila aktualna, in je razdelila stroko in tudi mnenje širše javnosti, pa je uvedba dosmrtno zaporne kazni. Raziskave številnih strokovnjakov so namreč pokazale, da dolžina kazni ne vpliva na zmanjšanje porasta kriminala, prav tako povečevanje števila zaporov ne vpliva na zmanjšanje kriminalitete. Dosmrtni zapor je popolnoma v skladu s prevladujočo miselnostjo, okuženo s strahom pred kriminaliteto. Še posebej nas mora skrbeti dejstvo, da dosmrtni zapor ni tako daleč od smrtne kazni.

V mesecu oktobru 2007 je Ministrstvo za pravosodje objavilo predlog novega kazenskega zakonika, ki je dodobra razvnel javnost – še posebej strokovno. Predlog novega kazenskega zakonika poleg drugih sprememb predvideva uvedbo kazni dosmrtnega zavora za najhujše oblike kaznivih dejanj, predvsem genocid, hudodelstvo zoper človečnost, vojno hudodelstvo ali agresijo; pa tudi za dva ali več naklepnih umorov. Spremembe so tudi v zvezi s prestajanjem zavora na prostosti, hišnim zavorom, izrekanjem alternativnih kazni, uvedba možnosti služenja kazni s humanitarnim delom.

Kot razlog za uvedbo kazni dosmrtnega zavora se navaja implementacija Rimskega statuta v naš pravni red. Predlagatelj utemeljuje dosmrtni zapor tudi s trditvijo, da lahko na 30 let obsojeni potem stori še neomejeno število umorov, za katera ne bo kaznovan. Med prestajanjem zavorne kazni je izvršitev takšnih dejanj ob upoštevanju varnostnih standardov bistveno oteženo. Primerov da bi med prestajanjem zavorne kazni prišlo do umora, v Sloveniji ni. Uvedba dosmrtno zaporne kazni je tako po mnenju predlagateljev potrebna zaradi uskladitve z določbami rimskega statuta mednarodnega kazenskega sodišča. Rimski statut je podlaga za mednarodno sodišče, kadar bi le-to sodilo za najhujša kazniva dejanja (oboroženi spopadi, genocid), pri čemer imajo države to pravico, da preganjajo storilca po tem statutu, nič pa jih pravno ne obvezuje. Problem pa nastopi v sankcijah. Številne države so v preteklosti nasprotovale dosmrtnemu zavoru, ki je bil opredeljen kot najhujša kazen v statutu. Ena skupina držav (arabske) je bila za smrtno kazen, druge pa (Južna Amerika, Evropa), da to ni v skladu z njihovo ustavo (rehabilitacija, resocializacija). Kot kompromis so se uskladili, da kazni predpisane po Rimskem statutu nimajo nobenega vpliva na to, če se posamezna kazniva dejanja preganjajo. Večina pravnih strokovnjakov dokazuje, da tovrstna uskladitev sploh ni potrebna. Tudi če bi Slovenija kdaj izrazila svojo pripravljenost, da sprejme obsojence, obsojene na Mednarodnem kazenskem sodišču, ji Rimski statut daje možnost, da za to postavi pogoje oz. določba dopušča možnost državi, da se sama odloči. Slovensko pravo že zdaj predvideva, da se kazenske sankcije, ki jih izreče tuj sodni organ, ustrezno pretvorijo v sankcijo po kazenski zakonodaji Republike Slovenije.

Predlagatelji dosmrtno kazni so delali tajno; predlog je sestavila skupina treh delavcev brez kriminološkega študija; s svojimi spremembami bodo povzročili družbene spremembe, ki govorijo v prid temu, da življenje ni vrednota; tako bodo uvedli dosmrtno ječo. Avtorja se

zavedava, da je tudi življenje žrtev vrednota, vendar država ne more biti maščevalec v smislu "oko za oko", "zob za zob".

3 KAZNOVALNA POLITIKA

Že Beccaria je pred več kot 200 leti zapisal, da za preprečevanje kriminala ni bistvena strogost, pač pa zanesljivost in hitrost kaznovanja.

Friedrich Nietzsche je razmišljal o tem, da se mu zdi, da je do sedaj vzgojo človeškega rodu vodila domišljija rabljev in ječarjev ter da so močne skupnosti prizanesljive do svojih članov, ki prekršijo pravila.

Michel Foucault je v svojem delu Nadzorovanje in kaznovanje, Nastanek zapora razglabljal o tem, da obsojenim na dosmrtno zaporno kazen ne preostane drugega, kot razmišljati o begu in kljubovati sistemu.

Petrovec (1998) kaznovalne teorije deli na absolutne in relativne. Prve pravijo, da kaznujemo zato, ker je storilec grešil in s kaznijo vzpostavljamo porušeni red. Namen kazni se torej opravičuje z retribucijo: povzročenemu zlu sledi pravično povračilo. Imenujemo jih tudi retributivne. Kaznujemo, ker je bil greh storjen (lat. Punitur quia peccatum est). Druge, relativne, imenujemo tudi utilitaristične, trdijo, da je potrebno človeka prilagajati na družbeno okolje in (pre)vzgojno vplivati nanj. Poskušajo opravičiti kaznovanje z določenimi koristnimi nameni, bodisi za družbo v celoti (preprečevanje kriminalitete na splošno) ali za posameznika, ki ga poskušamo prevzgojiti (specialna prevencija). Kazen ima smisel zlasti v prihodnosti. Kaznujemo, da se greh ne bi ponovil (lat. Punitur ne peccetur). Gre torej za utilitarizem in tretmansko ideologijo kot najizrazitejšo smer, ki poskuša z različnimi tehnikami in metodami doseči spremembe v človekovem vedenju in ga prilagoditi normalnemu okolju; zato se ji reče tudi rehabilitacijska ideologija. Slednja je pri nas še vedno prisotna in trenutno je sistem naravnani k resocializaciji obsojenih oziroma reintegraciji le-teh v okolje.

Znan utilitarist je npr. Bentham, ki je t.i. oče utilitaristične smeri, zagovornika retributivizma pa sta Hegel in Kant.

Petrovec v svojem prispevku o novi kaznovalni ideologiji (1998) ugotavlja, da je 50 let tretmanske ideologije pustilo pečat penološki znanosti in praksi. Poskusom prevzgoje se niso odrekli kljub zlomu rehabilitacijskih idej v sedemdesetih letih. Zasuk v retributivno smer je po njegovem viden najbolj v Ameriki, Evropa pa se goli maščevalnosti brez primesi tretmana, upira.

Premožni del prebivalstva z vzvodi represije poskrbi za obvladovanje družbenega obrobja, za stalno dokazovanje delitve ljudi na poštene na eni in nevarne delinkvente na drugi strani, za obljube o preganjanju kriminala in za zastraševanje s strogimi kaznimi (Petrovec, 2007:252).

Države v tranziciji se morajo odločiti, ali bo njihov ekonomski razvoj vseboval socialno komponento in s tem tudi strpno odzivanje na kriminaliteto, ali pa bodo prevladale vrednote neomejenega tržnega liberalizma, ki bo kmalu oblikoval družbeno dno z ustrežno delinkventnostjo in zaostрил odziv na obrobje. Slednje se bo kmalu odrazilo v naraščajočem številu obsojencev (Petrovec, 2000:216).

Podatki iz "World prison population list" (seventh edition) sicer kažejo, da je število zaprtih oseb na 100.000 prebivalcev l. 2006 bilo v skandinavskih državah nekje okoli 80 (Danska, Švedska, Finska). V Sloveniji število zaprtih oseb sicer narašča (trenutno 70), smo pa še vedno na dnu te lestvice, saj jih ima Španija 145, Nizozemska 128 Avstrija 105, Italija 104.

Do leta 1991 je sicer Slovenija imela kot najhujšo kazen v svojem kazenskem zakoniku smrtno kazen tako kot tudi druge republike in pokrajine nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, vendar se ta v Sloveniji od leta 1959 ni več izvajala. Zadnji na smrt obsojeni in nato tudi usmrčeni kriminalca v Sloveniji je bil Franc Rihtarič, štajerski bandit, ki je bil aprila leta 1959 obsojen na smrt zaradi številnih kaznivih dejanj, predvsem pa zaradi umora miličnika na mejnem prehodu v Dravogradu leta 1955. Rihtarič, ki umora policista ni nikoli priznal, so ustrelili jeseni 1959 v eni od gramoznic v bližini Hoč. Do leta 1991 je v Sloveniji veljalo nepisano pravilo, da so obsojenci, ki jim je bila izrečena smrtna kazen, skoraj takoj pomilostili na dvajset let zapora, tudi množičnega morilca Metoda Trobca, ki pa je zaradi poskusov umorov, ki jih je zagrešil za zapahi, dobil še skoraj petnajst let podaljšanja zaporne kazni in je pred slabima dvema letoma po sedemindvajsetih letih zapora v celici napravil samomor. Od leta 1999 naprej se za kvalificirano obliko umora izreka tridesetletna zaporna kazen. V Evropi, kjer so skoraj v vseh državah smrtno kazni odpravljene, je dosmrtni zapor kot najhujša kazen predpisana v štirindvajsetih državah. Po mnenju predlagateljev je uvedba tovrstne sankcije v skladu s splošnimi evropskimi normami. Poleg tega pa imajo obsojenci možnost, da s svojim dobrim obnašanjem med prestajanjem kazni po petindvajsetih letih zaprosijo za predčasni odpust (<http://www.demokracija.si/index.php?sekcija=clanki&clanek=1392>).

4 DOSMRTNA ZAPORNA KAZEN V EVROPI

Minister za pravosodje dr. Lovro Šturm poudarja, da imajo kazen dosmrtnega zapora v 24 evropskih državah; dosmrtni zapor v praksi ne pomeni nujno prestajanja zapora do smrti, saj obstaja možnost izpustitve po 25 letih ali možnost pomilostitve. V državah EU, kjer poznajo dosmrtno ječo, ponavadi obsojeni na dosmrtno ječo pridejo v povprečju na prostost najkasneje v 18-letih. Argument, ki govori v prid dosmrtni ječi, so ljudje, ki so množični morilci in so osebno moteni. Dosmrtno zaporne kazni od članic EU poleg Slovenije nimajo implementirane v zakonodaji Portugalska in Španija, v Evropi kot taki pa naj omeniva še Norveško, Nizozemsko in Dansko.

Petrovec (2008) je mnenja, da Evropa de facto odpravlja dosmrtni zapor, saj je povprečje prestane kazni pri takšnem izreku, ki je de iure možen, med 12 in 18 leti. Pri nas pa trenutno na 30 let obsojeni ne more priti na prostost pred dobrimi 22 leti prestane kazni.

Podržaj (2008) navaja, da Evropa ne odpravlja dosmrtnega zapora, saj ga od vseh držav EU poleg Slovenije nimata le Portugalska in Španija, vse druge države, pa ga, vključno s skandinavskimi, imajo in izvršujejo; Švedska ima takih obsojencev npr. 160. Ob podobni kaznovalni politiki bi imeli v Sloveniji tako 35 oseb obsojenih na dosmrtni zapor. V Belgiji in na Nizozemskem večina prestane dosmrtni zapor, malo je deležnih predčasnega odpusta. Na Švedskem je večina odpuščenih prej, nekateri pa zaradi ocene, da bi lahko ponavljali huda kazniva dejanja, niso.

V Avstriji npr. poznajo dosmrtno kazen, ki jo v enem izmed treh centralnih zaporov prestaja 54 obsojencev. Izkušnje kažejo, da v Avstriji obsojenci prestanejo okrog 18 let kazni.

Zanimiv je sistem Norveške, ki ima maksimalno zaporno kazen 21 let z možnostjo pogojnega odpusta po 14 letih, vendar je možno posameznika po prestani najdaljši izrečeni kazni 21 let tudi nadalje zadržati, če je ocena, da je ponovitvena nevarnost velika (tudi do smrti).

Na Finskem zakon ne opredeljuje po kolikem času lahko zapornik zaprosi za pomilostitev oziroma odpust, lahko pa predsednik države pomilosti obsojenca, ki so se na primeren način dokazali, po 12 letih. Statistika kaže, da se ta doba pri zapornikih, obsojenih na dosmrtni zapor, podaljšuje.

V Nemčiji lahko obsojenci po 15 letih zaprosijo za odpust. Če je kaznivo dejanje hujše, se ta meja dvigne že v sodbi. Po 10 letih se sestane posebna komisija ("Strafvollstreckungskammer"), ki opredeli minimalno dobo prestane kazni za obsojenca. Tudi v Nemčiji se doba prestane kazni dviguje. Povprečna dolžina prestane kazni ob dosmrtnem zaporu je 20 let. Okoli 20% obsojenih na dosmrtni zapor tudi dejansko dočaka naravno smrt v zaporu.

V Italiji lahko po 10 letih obsojenec prične delati zunaj. Vsak dan se vrača v zapor. Po 26 letih je lahko odpuščen. Družbi nevarnejši obsojenci pogosto prestanejo tudi preko 50 let. Huje bolni in oslabei obsojenci so navadno odpuščeni v hišno nego.

Na Nizozemskem in v Belgiji lahko obsojenci zaprosijo za odpust po 20 letih, vendar so take prošnje le izjemoma pozitivno rešene.

Zanimiv primer je Grčija, kjer t.i. dosmrtna kazen pomeni 25 let zapora. Obsojencem je lahko izrečena tudi kazen dveh ali več dosmrtnih kazni. Obsojeni na eno lahko zaprosijo za odpust po 16 letih, na dve ali več dosmrtnih kazni, pa po 20 letih.

V Sloveniji imamo trenutno 8 obsojencev, ki prestajajo najdaljšo zaporno kazen 30 let. V letu 2007 sta bila v Nemčiji na dosmrtno zaporno kazen obsojena 2, na Švedskem pa kar 16. Glede na število prebivalstva v primerjavi s Švedsko bi bilo v Sloveniji trenutno 35 oseb obsojenih na dosmrtni zapor. Predlog novega KZ uvaja dosmrtno zaporno kazen z možnostjo pogojnega odpusta po 25 letih.

5 MNENJA STROKOVNJAKOV

Dr. Alenka Šelih meni, da se zdi uvajanje tako stroge kazni, ki nima nobenega siceršnjega strokovnega opravičila, v situaciji, ko število dejanj, za katera naj bi bilo uvedeno, upada, popolnoma sprto tudi z zdravo logiko (http://www.mladina.si/tehdnik/200742/clanek/slo-intervju--peter_petrovcic).

Starosta slovenske kaznovalne politike dr. Ljubo Bavcon, zadnja leta se intenzivneje pogloblja v mednarodno kazensko pravo, uvedbi dosmrtnega zapora odločno nasprotuje. Dosmrtni kazni nasprotuje tudi kriminalistična stroka. Po mnenju nasprotnikov je inštitut dosmrtno zaporne kazni le oblika maščevanja oziroma domnevne pravičnosti, ki samodejno ne zmanjšuje potencialnih kriminalnih dejanj najhujše vrste (<http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi - snovanja/index.php?action=clanek&id=13656>)

Varuhinja človekovih pravic dr. Zdenka Čebašek Travnik uvedbi dosmrtno zaporne kazni nasprotuje, saj po njenem mnenju kazen ne bo v ničemer prispevala k zmanjšanju ponavljanja tovrstnih dejanj, še manj pa k temu, da bi delovala preventivno. Poudarja, da bi bilo namesto razprave o uvedbi dosmrtno kazni bolj smiselno razpravljati o dveh drugih temah, povezanih s kaznivimi dejanji. To je v prvi vrsti ustrezna strokovna pomoč žrtvam kaznivih dejanj, ki naj obsega učinkovito pravno pomoč v času sodnih procesov in za kasnejšo psihoterapevtsko obravnavo travmatskega doživetja. Po drugi strani je treba zagotoviti učinkovito strokovno pomoč storilcem kaznivih dejanj – in to že v času prestajanja zaporne kazni. Z zagotavljanjem takšne pomoči za žrtve in storilce bi država naredila veliko več za varovanje človekovih pravic kot zgolj s podaljševanjem najdaljše zaporne kazni.

Dr. Dragan Petrovec meni, da je uvedba dosmrtno kazni huda "strokovna blamaža", saj po njegovem mnenju s kaznijo ne bomo vplivali na zmanjšanje kriminala.

Duhovnik Robert Friškovec, ki je vsakodnevno v stiku z zaprtimi osebami in jim nudi pomoč s pogovorom daje poudarek na vprašanje, kaj potem, torej po obsodbi. Potrebno bo spremeniti

kriterije za pogojni odpust. Sprašuje se tudi o namenu zapora, ali je namen odstraniti človeka in ga nekam zapreti. Po njegovem mnenju so zapori ogledalo družbe; vsak bi se moral vprašati, kaj naredi za boljšo družbo.

Direktor Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob Jože Podržaj pravi, da je sistem izvrševanja kazni v Sloveniji je naravnan tako, da sta organizacija dela in življenje čim bolj prilagojena življenju na prostosti. Pri tem imajo izjemno vlogo delo in dejavnosti, ki pomagajo pri socializaciji, pa tudi izobraževanje in obravnava posameznih odvisnosti, bodisi od drog bodisi od alkohola. Meni, da imamo slovenski penologi imamo kaj pokazati, kljub težavam in problematiki, ki je v veliki meri pogojena objektivno in nanjo nimamo neposrednega vpliva - število zaprtih, prostorski pogoji, kadrovski primanjkljaj, ipd. (http://www.novitednik.com/ne_prezrite.php?id=798).

Dr. Branko Lobnikar, predavatelj na Fakulteti za varnostne vede je poudaril, da nobena resna kriminološka raziskava do sedaj ni ugotovila vzročne povezave med višino kazni in stopnjami kaznivih dejanj. Po njegovem mnenju nobena kazen ne vpliva na odločitev posameznika, ali bo storil kaznivo dejanje ali ne. Če bi to bilo res, potem bi imeli v ZDA najmanj, ne pa največ kaznivih dejanj. Poudarja, da je pri nas od vseh prijavljenih kaznivih dejanj (okoli 90.000 letno), razrešenih le še nekaj manj kot 40%.

Debenjak (2008) kot zagovornik dosmrtno ječe pravi, da so storilci prostovoljno storili tako zla dejanja, da ni več drugega izhoda od njihove izključitve od normalnega življenja. Žrtvam umorov namreč nič ne more vrniti življenja, najmanj pa storilčev zapor; tisto kar storilčeva izključenost iz vsakdanjosti življenja vrača družbi, je občutje pravičnosti, košček moralne kompenzacije. Svoja stališča zagovarja tudi s podatkom, da so v letu 2007 v tako veliki državi kot je Nemčija, izrekli dve obsodbi na dosmrtni zapor.

Petrovec (2008) pravi, da je bila posledica uvajanja nove pravičnosti (retributivizma) v Ameriki za 300% več zapornikov v zadnjih 20 letih. Ideje humanistične psihologije so po njegovem najbolj žive v skandinavskih državah.

Kaj pa pravijo na dolžino kazni obsojenci, ki dejansko prestajajo dolge kazni? Obsojenec M.G. bo letos prestal 20 - letno drugo zaporno kazen zaradi kaznivega dejanja umora. V pogovoru pove, da ne ve kako se bo soočil s prostostjo. Če bi imel možnost ostati v zaporu, bi morda tudi ostal. V začetku prestajanja te kazni je pisal v Vatikan. Dobil je odgovor, da v najstrožjih meniških redovih, člani v prvih petih letih prekinejo vse povezave z zunanjim svetom, izjema je le smrt staršev in se na lastno željo lahko udeležijo pogreba. Tudi sam je »izključil« zunanost in si življenje uredil samo znotraj zapora, brez želja po izvenzavodskih ugodnostih. To mu je po njegovih besedah omogočilo preživetje tako dolgega obdobja v zaporu. Ob normalnih odnosih s svojci, je po njegovem mnenju mogoče preživeti v zaporu do 15 let. Ta doba je izjemno težak preizkus za svojce in zapornika in je lahko vsak večji pretres v odnosih usoden za zapornika (spomnimo se samomora Metoda Trobca po smrti mame).

310 italijanskih obsojencev je predsedniku Napolitanu napisalo pismo, naj država ponovno uvede smrtno kazen, ki je bila po drugi svetovni vojni ukinjena. Napisali so, da so naveličani počasnega umiranja dan za dnem ter, da so se odločili, da bodo umrli le enkrat; prosili so ga da jim spremeni dosmrtno ječo v smrtno kazen (http://24ur.com/bin/article.php?article_id=3098924).

6 MNENJA IN DILEME IZVAJALCEV

Kljub nasprotovanju strokovnjakov in dela laične javnosti, Ministrstvo za pravosodje vztraja pri svojem predlogu. Ne odgovori pa na nekaj bistvenih vprašanj v zvezi z novimi okoliščinami, v

katerih so bodo znašli tako obsojenci, kot uslužbenci. Že sedaj zaposleni v zaporih večji del časa posvečamo odkrivanju napetosti med obsojenci, njihovemu preprečevanju in pa seveda konfliktom, ki se med obsojenci dogajajo. Pri tem se poslužujemo usmerjanja v strpnost, uvidevnost, pogled obsojencem skušamo obrniti v prihodnost, v stike s svojci, v pripravo na življenje po prestani kazni. Iz izkušenj izhaja, da je že sedaj največ težav z obsojenci, ki jim nimamo česa ponuditi, niti česa odvzeti. Medtem ko se zaposleni v zaporih trudimo obsojencem ponuditi okolje, v katerem bodo našli način za uresničevanje svojih zdravih ambicij, je javnost negativno nastrojena do »popuščanja« obsojenim. Slabost sistema je v težki razmejivosti varnosti in zagotavljanjem nekega programa, ki bi obsojenemu pomagal, da čim bolj koristno preživi zaporno kazen. Kaj pa je pravi pristop pri obsojencih, ki imajo izrečeno 30 letno zaporno kazen? S čim jih lahko motiviramo, da bodo poleg svojih, strpno prenašali tudi prej naštete težave? Glede na to da stroka do sedaj ni podala nobenih novih pristopov, navodil ali nasvetov, se zdi da je osebe v zaporih prepuščeno samo sebi in lastni iznajdljivosti. Ali je stroka s kritiko dviganja kazni zaključila svoje delo v zvezi s tem? Podobno se kaže tudi sedaj ob možnosti uvedbe dosmrtnega zapora. Gre za nove okoliščine, s katerimi se bo potrebno kmalu soočiti. Prilagoditi bi bilo potrebno program dela s takšnimi obsojenci. Bistveno bi bilo pregledati tudi varnostne standarde, ki veljajo sedaj in jih ustrezno prilagoditi. Že sami obsojenci poudarjajo, da »tridesetletniki« nimajo česa izgubiti in se jih ostali zaradi tega bojijo. Tu gre tudi za odnose med obsojencem in zaposlenimi, kjer je problematika podobna. Pri dosmrtnem zaporu pa bo ta problematika še toliko bolj izrazita. Pri poskusih begov bodo takšni obsojenci pripravljeni storiti bistveno bolj brutalne poteze, saj je tudi motiv bistveno močnejši. Tudi pred zakonom nismo vsi enaki, saj se kazniva dejanja storjena v zavodih, za katera je predvidena denarna kazen ali zaporna kazen do enega leta zapora, obravnavajo po Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij, kar v praksi pomeni, da se tovrstnemu storilcu lahko izreče maksimalna kazen do tridesetih dni samice. V nadaljevanju se lahko dotaknemo tudi problematike oblika obiskov (obiski za stekleno pregrado ali prosti obiski?), zagotavljanju ustreznega dela obsojencem z izrečeno dosmrtno zaporno kaznijo, izvedbi spremljanja tovrstnih obsojencev zunaj zavodov, dopisovanje obsojencev, telefoniranje, posedovanje tehničnih predmetov, obiskovanje skupinskih prireditev v zavodih. Vse to so pomembni segmenti življenja obsojencev, ki bodo ob uvedbi dosmrtnega zapora zahtevali temeljit premislek.

V ponos nam ne more biti niti podatek, da je najstrožje varovani zapor v Sloveniji na Dobu, ki je v evropsko primerljivem prostoru tako po stopnji varovanja kot tudi po uveljavljenem režimu znotraj zavoda, v rangu polodprtih zavodov; v njem pa prestajajo zaporno kazen najzahtevnejši zaporniki v državi. Tu bodo prestajali zaporno kazen tudi obsojeni na dosmrtno ječo.

Ne smemo tudi zanemariti dejstva, da je struktura obsojenih oseb vse zahtevnejša in težje obvladljiva (odvisniki od prepovedanih substanc, organizirane kriminalne združbe, ipd.). Varnost v samih zavodih za prestajanje kazni zapora je tako čedalje bolj vprašljiva. Govorimo lahko o varnosti zaposlenih in o varnosti obsojenih, katerim pa moramo skladno z določbami naše zakonodaje omogočiti varno prestajanje kazni zapora.

7 PRIMER: Avstrija

Avtorja se ne opredeljujeva za ali proti dosmrtni kazni tudi zaradi neurejenih pogojev bivanja. Ob obisku avstrijskega zapora Graz-Karlau smo lahko izvedeli kar nekaj uporabnih nasvetov, kako se oni soočajo z izvrševanjem dosmrtnega zapora. V Avstriji poznajo tri centralne zapore, znotraj katerih lahko premeščajo obsojence. Menijo namreč, da je sprememba okolja zelo pomembna za obsojence, ki prestajajo tako dolge kazni. Sprememba okolja je včasih nujna iz psihološkega vidika, pomemben pa je tudi varnostni vidik. V primerih konfliktov, groženj, sumov na priprave za beg, se poslužujejo premestitve v drug zapor. V Sloveniji imamo samo en zapor, ki je primeren za izvrševanje daljših zapornih kazni. To pomeni, da bi bili v prej omenjenih primerih prisiljeni zaostrovati režim obsojencem, v izogib eskalacijam. Kaj to pomeni za

obsojenca in za ljudi, ki z njim delajo, verjetno ni potrebno posebej opisovati. Avtorja upava, da snovalci gradenj novih zaporov mislijo tudi na ta vidik.

Eden od argumentov za uvedbo dosmrtnega zapora je tudi ta, da nekateri ljudje enostavno niso sposobni življenja v skladu z družbenimi normami in so tako družbi nevarni, da jih je potrebno odstraniti v zapore. V Avstrijskem sistemu imajo možnosta zaporniku podaljšati bivanje v zaporu, če posebna komisija ugotovi, da socializacijski namen ni bil dosežen. Naleteli smo na primer obsojenca, ki je bil na sodišču obsojen na nekajmesečno zaporno kazen, v zaporu pa je že četrto leto. Na ta način bi bilo mogoče odgovoriti tudi na vprašanje kaj z nekaterimi ljudmi, ki so obsojeni na krajše kazni, pa je znano da so družbi nevarni. To so lahko tudi posiljevalci ali pedofili, ki jih kazen dosmrtnega zapora ne more umakniti iz družbe.

Logično je, da se z višino kazni povečuje tudi motiv za beg. V Avstriji zaporski varnostni organi zelo tesno sodelujejo s policijsko specialno enoto (Cobra), ki jim ob prevoziha zahtevnejših obsojencev nudi svojo podporo. Na tem področju pri nas zaostajamo in je pomoč policije vezana bolj na neformalne dogovore vodstev zavodov in lokalne policije. Le ta seveda ni ustrezno opremljena in pripravljena za soočanje z resnejšimi poskusi reševanja obsojencev s pomočjo »od zunaj«.

V večini evropskih držav poznajo tudi psihiatrične oddelke, kamor se namešča obsojence, ki tovrstno obravnavo potrebujejo. Pri nas takega oddelka ni, oziroma obstajajo t.i. zaprti oddelki v sklopu psihiatričnih ustanov. Ti oddelki so neprimerni za varnostno zahtevnejše obsojence in je praksa jasno pokazala, da brez fizičnega nadzora paznikov obsojenci zlahka premagajo ovire do prostosti. Potrebujemo tovrstni oddelek, ki bo omogočal varno prestajanje kazni tudi na daljši rok (dosmrtni zapor).

V Avstriji smo v letošnjem letu videli veliko koristnih stvari, katere bomo lahko uporabili tudi pri nas v praksi. Povedali so, da gradijo objekt znotraj zapora, ki bo omogočal prenočevanje obsojencev s svojimi svojci; to smo pri nas poznali že pred njimi – dejansko se to izvaja na Dobu.

Kot zanimivost naj omeniva, da sva videla posebej prirejeno vozilo – avtobus, ki tedensko premešča obsojence med zavodi za prestajanje kazni zapora. Vozilo je zavarovano z rešetkami, prostori so pregrajeni, v vseh prostorih je video nadzor; skratka vozilo je varnostno res vrhunsko opremljeno.

8 ZAKLJUČEK

Mnenja širše javnosti, politike in strokovnjakov o uvedbi smrtne kazni so si različna. Vsaka stran zagovarja svoja stališča. Javnost se strinja z uvedbo dosmrtnega zaporne kazni, v stroki pa prevladuje mnenje, da je uvedba dosmrtnega kazni korak nazaj za samo evolucijo razvoja penološke znanosti.

Uspeh bi bil večji že, če bi povečali učinkovitost naših sodišč. Morebitni storilec kaznivega dejanja mora imeti občutek, da bo prijeto. Velika gotovost pregona in prijeto storilcev ter velika gotovost njihove obsodbe ima svoj preventivni učinek. Avtorja podpirava izrekanje alternativnih kazni, prestajanje zapornih kazni na domu z ustrezno obliko nadzora.

Zakonska grožnja z dosmrtnim zaporom samodejno ne zmanjšuje števila najhujših kaznivih dejanj. Problem človeka z močno osebnostno motnjo ali psihopata je ta, da se ne zaveda dejstva, da je z njim nekaj narobe. Pravzaprav o sebi meni, da je popolnoma zdrav. Pri psihopatu etika kratko malo ne deluje, manjka mu čustvovanje, na katerem temelji kesanje. V tem kontekstu sva tudi avtorja trdno prepričana, da brezvestnih morilcev iz zapora ne bi smeli nikoli izpustiti. Ker nimajo načina, da bi se spremenili, nimajo niti možnosti osebne preobrazbe, zato takšen

človek ne bi smel nikoli priti iz varovanega okolja. Takšne bi morala oceniti posebna komisija in jih poslati na dolgotrajno zdravljenje v posebne ustanove namenjene psihičnim bolnikom.

Avtorja ugotavlja, da zaostrovanje kaznovalne politike ni smiselno. Zadostovala bi že sedanja 30- letna zaporna kazen z možnostjo podaljšanja zaporne kazni, v kolikor socializacijski namen zapora ni bil dosežen (če je verjetnost da se bo podobno dejanje ponovilo). Ob uvedbi dosmrtna zaporne kazni bi bilo smiselno znižati mejo pogojnega odpusta – predlog je 25 let, kar je preveč.

Na slovensko dosedanjo prakso in kaznovalno politiko smo lahko ponosni. To nam priznavajo tudi tujci, ki obiskujejo naše zapore. Direktorica drugega največjega zapora na Švedskem je bila izjemno pozitivno presenečena nad našim pristopom, mednarodne nadzorne institucije (CPT- odbor za preprečevanje nečloveškega in nehumanega ravnanja) pa v primerjavi z ugotovitvami po številnih drugih državah, niso ugotovile pomembnejših kršitev pravic obsojencev.

Avtorja sva mnenja, da ima Amerika slab zgled kaznovalne politike. Pri prebiranju raznih člankov in literature pa sva ugotovila, da veliko več naredijo za žrtve kaznivih dejanj. Na tem področju se v Sloveniji premalo dela.

Kaj mislite o dosmrtni kazni, če si kot storilca kaznivega dejanja zamislite vašo mater, očeta, sestro, brata, hčerko ali sina; torej osebe, ki jih ljubite, spoštujete in na katere ste neizmerno navezani? Osebe, s katerimi se najverjetneje ne boste nikoli več sprehajali, šli skupaj na oddih ali na zabavo; osebe, od katerih se boste odtujili.

Ne glede na vse, novi Kazenski zakonik prične veljati 1. novembra 2008. Na dan mrtvih bomo torej v Sloveniji ponovno uvedli DOSMRTNO KAZEN.

9 LITERATURA

Debenjak, B. (2008). "Regeneracija besed pravica, pravičnost, krivda, umno ravnanje"; Delo, 16. februarja, Sobotna priloga, str. 12-13

Foucault M.: Nadzorovanje in kaznovanje: Nastanek zapora. Ljubljana, Krtina 2004

Petrovec, D.(2000) Bogastvo držav in odziv na kriminaliteto. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 51/3, str. 216-221.

Petrovec, D., Šugman, K., Tompa, G. (2007). Bogastvo, revščina in odziv na kriminaliteto – od leta 2000 do 2007. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 58/3, str. 246-253

Petrovec, D. (1998). Nova država – nova kaznovalna ideologija in praksa. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 49/3, str. 238-245

Petrovec, D.: Kazen brez zločina:Prispevek k ideologijam kaznovanja, Ljubljana, Zavod za založniško dejavnost, 1998

Petrovec, D. (2008). "PP poštni predal 29", Delo, 23. februarja, Sobotna priloga, str. 37

Podržaj, J. (2008). "PP poštni predal 29", Delo, 15. marca, Sobotna priloga, str. 38

INTERNETNI VIRI:

http://24ur.com/bin/article.php?article_id=3098924, 27.05.2008

[http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi - snovanja/index.php?action=clanek&id=13656](http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi_-_snovanja/index.php?action=clanek&id=13656) ,
15.04.20008

http://www.novitednik.com/ne_prezrite.php?id=798, 27.05.2008

<http://www.demokracija.si/index.php?sekcija=clanki&clanek=1392>, 27.05.2008